

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСОБИСТІСНОЇ КОНСТРУКТИВНОСТІ

MOTIVATION OF THE PROFESSIONAL CHOICE OF FUTURE POLICE OFFICERS WITH DIFFERENT LEVELS OF PERSONAL CONSTRUCTIVENESS

Стаття присвячена теоретичному та практичному аналізу вивчення проблеми мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності. Надається характеристика психологічних особливостей мотиваційної сфери особистості. Аналізується специфіка навчальної мотивації студентів та становлення їхньої професійної спрямованості, особистісних чинників формування мотивів професійного вибору у майбутніх поліцейських. Розкриваються чинники, що впливають на формування мотивів вибору професії у майбутніх поліцейських. Обґрунтовуються шляхи психологічного супроводу професійного вибору майбутніх поліцейських, пов'язані з рівнем їхньої особистісної конструктивності. Наголошується, що майбутні поліцейські з високим рівнем особистісної конструктивності, ймовірно, характеризуються переважанням мотивів здобуття знань, професійного становлення, навчально-пізнавального мотиву та творчої самореалізації у професії. Для них характерне переважання пізнання нового та прагнення нести своєю професійною діяльністю конструктивні зміни в соціальний устрій під час подальшого несення служби. Натомість майбутні поліцейські з низьким показником особистісної конструктивності, скоріше за все, характеризуються спрямованістю на отримання диплому, переважанням мотиву досягнення престижу. Їхнє ставлення до професійного зростання та подальшої служби більш прагматичне та утилітарне. Аналізуються методичні засади дослідження психологічних особливостей мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності, де даний психодіагностичний комплекс методик всебічно діагностує особливості вибору майбутньої професійної діяльності. Проаналізовано організацію емпіричного дослідження і результати психодіагностики психологічних особливостей мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності, спрямованості навчально-професійної мотивації майбутніх поліцейських, а також специфіку переважаючих навчально-професійних мотивів майбутніх поліцейських, показники мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності.

Ключові слова: майбутні поліцейські, мотивація професійного вибору, рівень особистісної конструктивності, спрямованість навчальної мотивації, мотивація навчання

у вищій, учбової мотивації, навчально-пізнавальні мотиви, творча самореалізація у професії.

The article is devoted to the theoretical and practical analysis of studying the problem of motivation of professional choice by future police officers with different levels of personal constructiveness. A description of the psychological features of the motivational sphere of the individual is provided. The specifics of students' educational motivation and the formation of their professional orientation, personal factors in the formation of motives for professional choice among future police officers are analyzed. The factors affecting the formation of motives for choosing a profession among future police officers are revealed. Ways of psychological support for the professional choice of future police officers are substantiated, related to the level of their personal constructiveness. It is emphasized that future police officers with a high level of personal constructiveness are likely to be characterized by the predominance of motives for acquiring knowledge, professional development, educational and cognitive motives, and creative self-realization in the profession. They are characterized by the predominance of learning new things and the desire to bring about constructive changes in social systems through their professional activities during further service. On the other hand, future police officers with a low indicator of personal constructiveness are most likely characterized by a focus on obtaining a diploma, a predominance of the motive of achieving prestige. Their attitude to professional growth and further service is more pragmatic and utilitarian. Methodological principles of the study of the psychological features of the motivation of the professional choice of future policemen with different levels of personal constructiveness are analyzed, where this psychodiagnostic set of methods comprehensively diagnoses the features of the choice of future professional activity. The organization of an empirical study and the results of psychodiagnosis of the psychological features of the motivation of professional choice by future police officers with different levels of personal constructiveness, the orientation of the educational and professional motivation of future police officers, the specificity of the prevailing educational and professional motivations of future police officers, indicators of the motivation of professional choice by future police officers with different levels of personal constructiveness are analyzed.

Key words: future policemen, motivation of professional choice, level of personal constructiveness, direction of educational motivation, motivation of studying in higher education, educational motivation, educational and cognitive motives, creative self-realization in the profession.

УДК 139.832.7-063.4:324-787.531-057.2/.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.38>

Гончарова Н.О.

к. психол. н.,
доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Яновська Т.А.

к. психол. н.,
доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Сьогодні в складних та кризових умовах українського суспільства дуже актуальним є питання формування правоохоронної еліти. Невід'ємною частиною цього процесу є роз-

виток мотиваційного складника професійного становлення фахівця-поліцейського. Важливе значення у визначенні професійної придатності людини має сфера її інтересів, обов'язків,

намірів та планів, а саме мотиви, що спрямовують її професійну реалізацію. Актуальність цього питання зумовлена вирішальним впливом мотивації на успішність професійної діяльності поліцейського загалом та ефективність його кар'єрного зростання в межах обраної спеціалізації зокрема.

Особливе місце у процесі професійного становлення посідає період навчання, в межах якого формується ставлення до освітньо-професійного середовища на основі системи особистісних ціннісних орієнтацій та професійних вимог. Тому розгляд саме особливостей професійної мотивації майбутніх поліцейських на стадії професійного навчання викликає в нас особливу зацікавленість.

Специфіку професіоналізації та орієнтації на різні типи професій студентів висвітлено у працях таких дослідників, як М. Боришевський, О. Войцеховська, Є. Головаха, Н. Гончарова, В. Давидов, І. Дубровіна, О. Киричук, О. Мудрик, К. Седих, В. Панок, В. Семіченко, Б. Федоришин, Н. Чепелева, А. Харченко та ін. Нами також взято до уваги наукові дослідження, в яких висвітлено специфіку психологічних засад професійної діяльності правоохоронців (М. Котелюх, Я. Посохова, Р. Сірко) та мотиваційні аспекти професійного становлення працівників поліції (С. Брижак, М. Горнська, М. Долгополова, І. Жданова, Л. Захаренко, О. Луценко, Н. Мілорадова, В. Погрібна) [1, с. 167].

Теоретико-методичною основою дослідження виступали наукові положення про особливу роль мотивації як чинника активності особистості (В. Асеев, Є. Ільїн, О. Леонтьєв, А. Маслоу, С. Рубінштейн, П. Якобсон); особливості розвитку особистості в юнацькому віці (Л. Аврамчук, Л. Божович, Б. Волков, М. Заброцький, І. Кон, В. Моргун); основні етапи та закономірності професіоналізації особистості (Е. Зеєр, О. Кокун, Л. Мітіна, В. Орел, Ю. Поваренков); закономірності розвитку мотиваційної сфери студентів у процесі професійного навчання (О. Афанасенкова, Н. Бадмаєва, А. Бугрименко, О. Войцеховська, Н. Губа, Є. Ізотова, О. Карпова, О. Кочарян, С. Кучмієва, М. Овчинніков, О. Патяєва, Т. Старовойт, Н. Юдіна); наукові погляди на специфіку професійної діяльності сучасного поліцейського, зумовлену актуальними тенденціями в суспільстві (А. Бандурка, С. Бочарова, О. Землянська, О. Кокун, Н. Мілорадова) [2, с. 51].

У дослідженнях, проведених Н. Мілорадовою, зазначається, що головний професійний мотив майбутніх правоохоронців на етапі навчання у виші зі специфічними умовами навчання – це система переконань особистості стосовно того, де знаходяться чи локалізуються сили, які впливають на результати їхніх

дій (позитивні і негативні підкріплення, які вони отримують як від себе, так і ззовні). Встановлено, що показники за даною шкалою мають середнє значення в усіх чотирьох групах дослідження. Такі результати свідчать про те, що загалом майбутні правоохоронці усіх курсів навчання усвідомлюють, що їхні досягнення у професійній діяльності залежать насамперед від їхніх власних зусиль і здібностей, водночас вони можуть переживати труднощі у поясненні причин і способів досягнення того чи іншого результату власних дій. При цьому майбутні правоохоронці другого курсу навчання рідше виявляють схильність взяття на себе будь-якої відповідальності за те, що відбувається з ними, порівняно з першокурсниками і четвертокурсниками. Н. Мілорадова стверджує на цій основі, що курсанти першого і четвертого курсів навчання більш схильні проявляти ініціативу і брати відповідальність на себе. Тоді як у другокурсників переконання стосовно можливості власного контролю і саморегуляції діяльності потребує певної корекції [3, с. 88-90].

Стосовно специфіки діяльності поліцейського у дослідженні І. Жданової та М. Федчишиної було встановлено, що переважаючими мотивами професійно-навчальної діяльності курсантів з високим рівнем професійного здоров'я стали мотиви «досягнення найбільш повної самореалізації у даній діяльності» і «отримання задоволення від самого процесу і результату служби/навчання». Найменшу значущість мали для курсантів з високим рівнем професійного здоров'я мотиви «прагнення уникнути критики з боку керівника або колег» та «прагнення до просування по службі» [4, с. 830].

Здійснивши аналіз психологічних досліджень, підкреслимо, що проблема мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності є не досить вивченою і потребує більш детального розгляду. Нерозкритими залишаються питання пошуку і систематизації особистісних чинників мотивації професійного вибору майбутніх фахівців-поліцейських.

Мета дослідження – теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості мотивації професійного вибору майбутніх поліцейських з різним рівнем особистісної конструктивності.

Емпіричною базою дослідження є вибірка, до якої увійшли 90 майбутніх поліцейських (із них 32 жінки та 58 чоловіків), які навчаються на старших курсах Харківського національного університету внутрішніх справ та проходили курси підготовки поліцейських при Національній академії внутрішніх справ України [2, с. 48].

Розглянемо результати емпіричного дослідження показників внутрішньої та зовнішньої мотивації навчально-професійної діяльності

майбутніх поліцейських, вивчені за допомогою методики діагностики спрямованості навчальної мотивації (за Т. Дубовицькою) [5, с. 102].

Як видно з результату дослідження, майбутні поліцейські характеризуються більшою вираженою внутрішньою мотивацією, яка виявлена у 54% вибірки. Ці майбутні правоохоронці характеризуються внутрішньою потребою в здобутті необхідних для професійної діяльності знань. Їхня активність в опануванні професії поліцейського підпорядкована внутрішній логіці дій, професійний вибір свідомий. Навчально-професійна діяльність таких майбутніх правоохоронців детермінована внутрішнім прагненням стати професіоналом, вони самостійно організують своє навчання, не потребують стимулювання з боку керівництва навчального процесу.

Натомість у 24% майбутніх поліцейських переважає зовнішня мотивація. Їхня навчально-професійна діяльність детермінується виключно зовнішніми впливами – необхідністю навчатися для роботи, необхідністю здобути хоча б якусь освіту тощо. Такі поліцейські навчаються виключно за умови зовнішнього примусу і не мають внутрішнього прагнення до професійного саморозвитку.

Для 22% майбутніх поліцейських характерна невиявлена мотивація, що простягається в континуумі між внутрішнім та зовнішнім зумовленням навчально-професійної діяльності. В одних ситуаціях вони мотивовані внутрішньо і навчаються самостійно, а в інших – потребують додаткового стимулювання. Виявлено, що майбутні поліцейські характеризуються переважанням внутрішньої мотивації навчально-професійного становлення [2, с. 53].

На наступному етапі дослідження був проведений аналіз особливостей вираженості мотивів майбутніх поліцейських, що визначені за методикою вивчення мотивації навчання у вузі (Т. Ільїна) [5, с. 164]. Як свідчать отримані дані, майбутні поліцейські переважно спрямовані на оволодіння професією, що виявлено на високому рівні у 55% представників досліджуваної вибірки. Зокрема, для таких студентів навчально-професійна діяльність постає способом опанувати професію правоохоронця, сформулювати у себе відповідні знання та навички. Весь процес навчання вони сприймають як такий, що покликаний формувати у них уміння, які вони в подальшому будуть використовувати у своїй роботі. Вони прагнуть стати професіоналами-поліцейськими і навчаються саме для цього. Низький показник цього мотиву виявлений у 15% респондентів, які не зацікавлені у своєму професійному становленні, навчаються під впливом зовнішнього примусу чи збігу обставин, вимог життя.

Для 32% представників вибірки характерний високий рівень мотиву здобуття знань.

Тобто ті знання і навички, яких вони набувають під час навчання в університеті чи на курсах підготовки поліцейських, для них цінні самі по собі, незалежно від майбутньої діяльності. Таким майбутнім фахівцям просто цікаво навчатися, пізнавати нове, розширювати свою компетентність у правовій галузі чи інших видах підготовки фахівців-правоохоронців. Лише 18% представників досліджуваної вибірки до тих знань, які отримують в процесі навчання, ставляться зневажливо і не впевнені в тому, що знання і навички для них будуть корисні.

У третини (27%) майбутніх поліцейських переважає мотив отримання диплому. Вони спрямовані на навчання виключно з прагматичною метою – отримати документ про освіту чи курси. Це є їхньою самоціллю і зумовлює зневажливе ставлення до процесу навчання, відсутність пізнавального інтересу на заняттях. Вони не планують стати професіоналами-правоохоронцями, а навчаються задля отримання документа. Відповідно, для 43% представників вибірки характерний низький показник цього мотиву, який на високому рівні властивий більшості майбутніх поліцейських [2, с. 51-52].

Також розглянемо результати дослідження показників вираженості мотивів представників вибірки, що вивчені з використанням методики діагностики навчальної мотивації студентів (за О. Реаном та В. Якуніним, модифікація М. Бадмаєвої) [5, с. 201]. Як видно з отриманих даних, навчально-професійна діяльність майбутніх поліцейських більшою мірою детермінована впливом професійного (високий рівень у 52%), соціального мотиву (54%) та мотивації престижу (38%). Ці мотиви є провідними в мотиваційній структурі майбутніх правоохоронців і відображають їхнє прагнення стати справжніми фахівцями-поліцейськими, опанувати всі необхідні професійно важливі навички і вміння. При цьому опанування професії вони розглядають як процес, що несе в собі соціальний контекст, вони в майбутньому прагнуть внести позитивні зміни в суспільство і визначають соціальну значимість свого професійного становлення.

Деяко меншою мірою майбутнім фахівцям притаманні навчально-пізнавальний (29%) та комунікативний мотиви (26%). Тобто такі майбутні поліцейські характеризуються спрямованістю на навчання і розвиток, прагнуть збагачувати запас знань стосовно своєї майбутньої професійної діяльності. Частині респондентів (26%) із переважанням комунікативного мотиву цікаво спілкуватися, взаємодіяти з іншими студентами, курсантами та слухачами, викладачами. Для них вагомим є намір здійснення комунікації під час відвідування занять.

Найменш виражений серед респондентів мотив творчої самореалізації, що зафік-

сований у 18% досліджуваних. Такі дані ми можемо пояснити не стільки відсутністю творчого потенціалу у майбутніх правоохоронців, скільки специфікою навчально-професійної діяльності за обраним фахом, яка строго регламентована, вимагає чіткого ієрархічного підпорядкування та виконання наказів, дотримання уставних відносин, дотримання регламентованих форм діяльності, обумовлених нормами закону і права. Така специфіка їхньої навчально-професійної діяльності зменшує можливість реалізації творчих інтенцій і виражається в наближенні до формалізованості професійної діяльності. Отже, встановлено, що серед майбутніх поліцейських переважають професійний і пізнавальний мотиви, спрямованість мотивації на досягнення престижу та соціальних зрушень [2, с. 53-54].

Розглянемо вивчення показників конструктивності особистості майбутніх поліцейських, що здійснено за методикою «Особиста біографія» (за О. Мотковим) [5, с. 217]. Як свідчать результати діагностики, у досліджуваних переважають середні показники особистісної конструктивності, що відображає їх процесуальність стосовно особистісного становлення. Зокрема, сам процес професійного становлення як поліцейського-професіонала ми також розглядаємо як своєрідний спосіб подальшого особистісного зростання.

Визначено, що третина (36%) майбутніх поліцейських характеризуються високим рівнем особистісної конструктивності, мають досить гармонійні особистісні характеристики, визначилися у своєму житті та реалізували у ньому свій потенціал. Їхнє життя підпорядковане чітко визначеним цілям, а система вчинків послідовна та логічна, особистісні риси таких досліджуваних органічно доповнюють одна одну, а сама особистість функціонує як впорядкований механізм, який прагне розвиватися у спілкуванні, діяльності та допомозі іншим людям.

Більш високі показники конструктивності мають трансформація особистості (36%) та самовизначення (42%). Тобто основні особистісні зрушення майбутніх поліцейських відбувалися внаслідок переживання складних життєвих ситуацій, з яких вони знайшли вихід і сприймають це як вагомий чинник свого особистісного зростання. Саме переживання індивідуальних життєвих подій негативного чи кризового характеру визначається досліджуваними як вагомий чинник впорядкування їхньої особистості, її покращення. Також майбутні поліцейські досить чітко самовизначилися у житті, обрали місце роботи, супутників життя, мають чітку систему цілей.

Дещо менше серед майбутніх правоохоронців виражені показники гармонійності особистості (32%) та самореалізації (22%). Тобто дещо меншою мірою майбутнім правоохорон-

цям притаманні гармонійні особистісні прояви та реалізованість свого потенціалу. Такі дані ми розцінюємо як відображення прагнення досліджуваних за допомогою подальшої служби в правоохоронних органах реалізувати свій потенціал, досягти більш гармонійного стану власної особистості. Тобто вони визначились у житті, проте ще не повною мірою встигли реалізувати свій потенціал. Зокрема, низький показник життєвої самореалізації характерний для 50% представників вибірки, які прагнуть знайти необхідні ресурси та засоби власної самореалізації. Одним із таких варіантів вони вбачають службу в поліції [2, с. 53].

Це означає, що майбутні поліцейські з високим рівнем конструктивності особистості більше схильні організовувати свою навчально-професійну діяльність відповідно до особистісного прагнення стати фахівцем і не потребують зовнішнього стимулювання свого процесу навчання. За рахунок особистісної конструктивності та впорядкованих механізмів цілепокладання, системності життя та гармонійності особистості вони чітко знають, для чого навчаються, і усвідомлюють прагнення стати професіоналом-поліцейським, що розглядається ними як можливість реалізувати свій потенціал. Натомість майбутні поліцейські з низьким рівнем конструктивності особистості переважно характеризуються зовнішньою навчально-професійною мотивацією, залежні від умов навчання і потребують зовнішнього примусу у професійному становленні. Ці респонденти особистісно неконструктивні, мають життєву невизначеність та імпульсивність дій, пережиті негативні події у житті не стали для них засобом відшукування нового способу дій. Відповідно, і їхнє професійне навчання не має особистісно значимого підтексту.

Отже, мотиви професійного вибору майбутніх поліцейських, дійсно, пов'язані з рівнем їхньої особистісної конструктивності. Зокрема, майбутні поліцейські із високим рівнем особистісної конструктивності характеризуються переважанням мотивів здобуття знань, професійного становлення, навчально-пізнавального мотиву та творчої самореалізації у професії. У них переважає бажання пізнання нового та прагнення нести своєю професійною діяльністю конструктивні зміни в соціальних устрій під час подальшого несення служби. Натомість майбутні поліцейські з низьким показником особистісної конструктивності характеризуються спрямованістю на отримання диплому, переважанням мотиву досягнення престижу. Їхнє ставлення до професійного зростання та подальшої служби більш прагматичне та утилітарне.

Перспектива подальших досліджень полягає у пошуку і систематизації особистісних чинників мотивації професійного вибору майбутніх фахівців-поліцейських.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарова Н. Особливості професійно-психологічної підготовки працівників правоохоронної діяльності. *Психологія і особистість*. 2021. №1(21). С. 165–175.
2. Зикова К. Особливості мотивації професійного вибору майбутніми поліцейськими з різним рівнем особистісної конструктивності. *Scientific paradigm in the context of technologies and society development*. 2022. Р. 48–54.
3. Мілорадова Н. Особливості професійної мотивації слідчих органів досудового розслідування на вузівській стадії професіогенезу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. № 2(50). С. 87–93.
4. Сірко Р., Слободяник В. Психологічний аналіз особистісних характеристик курсантів різних рівнів успішності у навчанні. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 11. С. 825–835.
5. Чала Ю. Психодіагностика : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.